

POŚCIEL (117) *sb f*

o jasne; -él (4), -el (7); -él KochFr, PudłFr, SiebRozmyśl; -el Mącz (6); -él : -el KochPs (1:1); -el- (Cn e pochylone).

sg N pościel (40). ◇ G pościeli (14), pościel(e)j (1); -i : -(e)j SienLek (1:1). ◇ A pościel (23). ◇ I pościelą (3). ◇ L pościeli (28). ◇ pl N pościeli (1). ◇ G pościeli (1). ◇ A pościeli (2). ◇ I pościelimi (1). ◇ L pościelach (2); -ach (1) WujNT, -äch (1) BudBib. ◇ sg G a. pl G a. A pościeli (1).

Sł stp: pościel, pościela, Cn notuje, Linde także XVII(XVIII) – XVIII w.

Pierzyny, poduszki itp. oraz bielizna pościelowa; lectus Mącz, PolAnt, Modrz, Cn; lectistemium(-a) Mymer¹, BartBydg, Calep, JanStat; grab(b)atus Vulg, Mącz, PolAnt; stratum a. stratus Vulg, PolAnt; cubile Mącz, PolAnt; torus Mącz, Cn; lectulus PolAnt; cadurcum, substratus, stratus Cn (117) : Mymer¹ 30v; powyada yłch omyenyonemv íchimunovi poščzyeli kthora ízyą yey poczyothcze doftala poziczila LibMal 1544/92; PAnná w mieście iednemu ná pokoy biegáła/ Gdy go domá nie było/ pościel rozmiotáła. RejFig Aa6v; (nagł) Pościel. (-) VKażyfz kędy legałz/ owoźci nowiny/ Ze łomą nową powłokł/ ftóre grochowiny. Piernat żurem pomázał RejZwierz 140; Na te pościel brunatną tłumoky wielkie Lvnńskie czterí WyprKr 95; Dotei ze poščieli tłumok Lvnski czerwoni wielki 1 WyprKr 96, 95v, 97v [2 r.], 98, 105, 105v, 108; BielKron 272v; Dapsilis lectus, Kóosztowna pościel. Mącz 78a; Grabatus, Pościel/ Piernaty. Mącz 147c, 495c; SienLek 141v; GórnDworz S8; ná łáwieby mogł rzepy náfiac/ pościel brudna/ izbá żimna á nie vmieciona RejZwierz 61v; pościeli z łobá żadney nie nofzą/ okrom kocow á kołder. BielSpr 53; WerGość 236, 251; PudłFr 78; Ná gołey słomie leżał/ bo poščieli infzey nie miał ArtKanc B15v; Calep [588]b; [panewek 8 i kocielki 2, pościeliej sztuk 20, zbroja InwMieszcz 1555 nr 66].

pościel czyja (1): Nie zoftáwiaycie w Rzymie téy moiéy poščieli: Koc ten/ [...] té dwie guni kniému/ Pómc wielką dáły mi leżeniu miękkiemu PudłFr 78.

W połączeniu z nazwą tkaniny lub przymiotnikiem od tej nazwy [w tym: ai (6), czego (3), z czym (3), z czego (1)] (13): Poszczel Atlasu czerwone⁹⁰. WyprKr 95v; Poszczel Kitaiczana czerwona. WyprKr 96; Poszczel trzecia włkosc szczerwonim Iadwabiem, a ze złotem WyprKr 105, 95 [2 r.], 97v, 98, 105v [2 r.], 107v; BielKron 443; HistLan C3v; SkarŻyw 140.

W połączeniach szeregowych (5): SZátá piękna/ kofzulá/ pościel/ Koń vbrány/ To też może policzyć/ miedzy rołkofzami. RejZwierz 135; BielKron 427v; SkarŻyw 238; GórnRozm L3v; kleryki/ żaki/ ftudenty/ [...] ze wżytkimi ich rzeczami/ to iest/ końmi/ księgami/ ízatami/ pościelimi/ piędzmi/ y íprzety od wżelákich płac [...] wolné czynimy SarnStat 202.

W charakterystycznych połączeniach: pościel atlasu [jakiego] (2), biała, brudna (2), brunatna, czarna (3), czerwona, droga (3), jedwabna (3), z jadvabiem (2), kędzierzawa, kitajczana (2), kosztowna, krolewska, lepsza (3), pstra, ugrzana, wiązana.

Zwroty:»na pościeli leżeć; w pościeli się ukłaść; pościel ku leganiu« (1;1;1): [Ligurgus] przykazał aby im żadnych poščieli ku leganiu nie dawano. BielŻyw 27; Wtym obaczywłfy gdyby íe ínadż nye obácznye á nye wpoščieli wkładł/ każe podłóżyć co miękkyyego yemu wglowy GliczKsiąż E5v; BielKron 349.

»łóże posłać pościelą« (1): pothym łóża posłano trafną pościelą s subtelnych łzath á z bawełny. *BielKron* 443.

»pościel powlec« (1): A ták łkoro ty rzeczy iuz tám przeniefiecie/ Wnetże pościel koleńfką białą powleczenie. *HistLan* C3v.

»spać w pościeli« (1): Coś pirwey łpał ná łáwie/ teraz w pftrey pościeli *RejWiz* 60v.

»pościel zwłoczyć« (1): IEden pan wielomożny niedawno powiedział/ W Polfcze łláchćic iáko by też ná kárczmie siedział. Bo kto iedno prziiedzie/ to z káżdym pić muśi/ A żoná pościel zwłócząc nieboga fię krtuśi. *KochFr* 34.

Wyrażenia: »mchowa [= *puchowa*] pościel« (1): Plumeus – Mchowo [!] pościel *Calep* 814b.

»miękká pościel« (3): miękkie á iedwabne y drogje pościeli/ niech fię wtwárdóć włóśienic obroćá. *SkarŻyw* 140, 140; *GórnRozm* Nv.

»pościel nienasypana« (1): Posciel Tawti czerwonei nienasipana *WyprKr* 97v.

»pościel wyszywana, (h)aftowana« (3:2): Posciel czerwona wifziwana iedwabna *WyprKr* 107v, 105, 108 [2 r.]; pościel háwtowána. Kołdry álbo drotowem złotem przełzywane, Albo z brzegow drogimi perlami ofute. *CiekPotr* 31.

Szereg: »pościel i łóžko« = *lectulus ac grab(b)atus PolAnt*, *Vulg* [szyk 1:1] (2): Ták iż też ná vlíce wynalźáli niemocne/ y kładli ie ná łóžkach y ná pościeli *BibRadz Act* 5/15; *WujNT Act* 5/15.

Przen (8) :

pościel czyja (1): Pan go będzie ćiefzył w niemocy łóžney/ á odmieni pościel iego w niemocy iego. *BibRadz Ps* 41/4.

a) *O spaniu bez wygod* (3) : Szopá zgniła byłá tám páłacem/ łtáynia pokoiem/ źłob łóžkiem/ drábiny namiotem/ síáno pościelą *SkarŻyw* 27, 411.

pościel czyja (1): Moyá pościel goła łáwá/ Lzámi opłynęła łtráwá *BielKom* G2.

b) *O zwłokach* [czyja; w tym: *pron poss* (2), *G pron* (2)] (4) : Gdyź łyłyzył od Ezáialźá/ iż pościel twoiá czyrw/ á przyodzianie twoje robacy. *RejPos* 164v, 201, 228, 317.

a. *Posłanie, łóže* (51) : *Lectisternium, lectus stratus et praeparatus, vel locus, ubi lectuli sternuntur*, poscyel *BartBydg* 80; *Cubicularis lectus*, *Komornicza pościel*. *Mącz* 70b, 70a.

pościel czyja [w tym: *pron poss* (14), *G pron* (4), *ai poss* (1)] (19): *LubPs* B5; *Leop Ps* 131/3, *Is* 57/8; *BibRadz Ps* 6/7; iż pościel ich krwią opłynęła gdy byli ofzukani *BudBib Iudith* 9/2, *Ex* 8/3, *2.Reg* 4/7, *3.Reg* 17/19, *Iob* 7/13, *Prov* 7/17; Ziemiá táką żab łprofnych hoynoć zrodziłá/ Ze y królewka pościel bez nich niebyła. *KochPs* 158; *SkarŻyw* 140; *SiebRozmyśl* F. Cf »poszkaradzić pościel [czyjq]«, »na pościeli«.

W porównaniu (1): Chcąc być prętko bogatym/ częśto siada w bieli: Piefzo/ bofo/ w kofzuli/ iáko do pościeli. *KlonWor* 72.

W połączeniu szeregowym (1): Y zpłodzi przekop żaby/ y wyláżá y przyidá wdom twoy/ y w komorę łóžnice twej/ y nápościel twoię/ y wdom sług twoich *BudBib Ex* 8/3.

Zwroty: »na pościel brać, rozprowadzić« = *brać na nocleg* (1:1): Ná ktore nie máiąc intraty żadney łámi z Compániyjej łkłádadć fię mufieli/ iedni pieniędzmi/ drudzy łtráwá zálkłádáli/ drudzy do łwych domow ná pościel bráli *ReszList* 167, 163.

»do pościeli lec; położyć (się) na pościel; w pościeli legać« = *incubare toro Mącz; facere iacere super lectum PolAnt* (2;2;1): *BierEz* N3v; *Mącz* 70b; przyłoż mu ná to ciepłych pączeši/ gdy do pościeli leże *SienLek* 142, 141; wniósł go ná fałę/ gdzie śam mieřzkał/ á położył go ná pościeli fwey. *BudBib* 3.Reg 17/19.

»(prawie jako, mało nie) na śmiertelnej pościeli leżeć, leżący« = *być ciężko chorym, umierać* [szyk zmienny] (6:2): *Valetudine novissima conflictari*, Ná śmierć niemoć/ ná śmiertelnej pościeli leżeć. *Mącz* 474c, 130c; *RejPos* 81, 324v; *RejZwierc* 73; *Bucerus* kácerz ná śmiertelnej pościeli leżąc/ zeznał/ iż nie wierzył/ áby Meřyfałz iuż ná świát przyřzedł *ReszPrz* 78; *LatHar* [+9]; *KlonWor* 70.

peryfr. »pościel oblewać (a. skrapiać) łzami, płaczem napoić; opływa pościel; na pościel łzy wypłynęły« = *plakać po nocach* [szyk zmienny] (2:1;1;1): *Przez całą noc oczy moye nigdy nye ofchnęły/ Ná pořcyel mą obřicye z nich me złyzy wypłynęły LubPs* B5; ná káždą noc opływa pościel moia [*natare feci lectum meum*]/ á łóże moie mokre ieřt od łez. *BibRadz Ps* 6/7; *KochPs* 9; *SkarŻyw* 140; á ia przedřię leżę w boleřciách oblęwáiąc łzami pościel moię *SiebRozmysł* F.

peryfr. »poszkaradzić pościel [czyjå]« = *mieć stosunek z cudzą żoną* (1): boř wřtąpił ná łóże oycå twego/ á pořzkárdziłes pościel iego. *BielKron* 18v.

»spać na pościeli« (1): *Kthory wyřfedłřy w wieczor řpał na pościeli řwoiey [dormivit in strato suo]* z řlugåmi Pånå řwego/ á do domu řwego nie řředł. *Leop* 2.Reg 11/13.

»usikać się, usikanie, kąpać się w pościeli; pościel moczyć; pościeli pierzåcy« [szyk zmienny] (1:1;1;1;1): *FalZioł* V 85; (*marg*) *Od vříkånia wpořcieli.* (-) I to teř ieřt niedořtåtek przykry/ [...] iż ich wiele pořciel moczą [...] thym teř rády potrzebå/ coby řye nie rádži w pościeli kåpåli. *SienLek* 107v, 108 řp.

Wyrażenia: »łóże (a. łóznica) pościeli« = *lectus strati Vulg; lectus PolAnt* (2): *Leop Ps* 131/3; A wřzedłřy wdom á on řpał ná łóžu řwjm w łóznicy pościeli řwey *BudBib* 2.Reg 4/7.

»twarda pościel« (1): niech ie [synów swoich] zwyczáią ku wycierpieniu żimná y gorącå/ y twardey pościeli [*ad ... lectique duriciem*] *ModrzBaz* 10.

Szereg: »łóże (a. łóžko), pościel« = *lectus, stratum a. cubile PolAnt* [szyk 3:2] (5): *BibRadz Ps* 6/7; *Mącz* 460a; wćieřzy mię łóże moie/ á narzekania mego vřły mi pościel moią. *BudBib Iob* 7/13, *Am* 6/4; *SkarŻyw* 140.

Wyrażenia przyimkowe: »na pościeli(-ach)« (17):

~ *na pościeli czyjej* (6): *Leop* 2.Reg 11/13; *ktorzy zåbili człowieka řpråwiedliwego wdo^{mv} iego na pościeli ie^go?* *BudBib* 2.Reg 4/11; *Ktorzy řypiåią ná łóžach řłoniowych/ á rozciågåią řię ná pořcielach řwych* *BudBib Am* 6/4, 3.Reg 17/19, *Prov* 26/14, *Dan* 4/13.

Wyrażenie: »na śmiertelnej (a. śmiertnej) pościeli« = *przed skonaniem, umierajåc* (11): *Boyem řię wnim wřytko přuye Cziało Duřli niefołkuie A theř oba oblifřelij Prawie na řmierthney pořcelij* *RejKup* q2v; *RejZwierc* 133; [*Konstantyn Wielki*] dopiero ná śmiertelnej pościeli ochrcżony był. *NiemObr* 147; [*SzczerbSpecSax* 61 (*Linde*)]. *Cf* »na śmiertelnej pościeli leżeć«.

Cf »spać na pościeli«. ~

»w pościeli« (4): *Nåřz dobry doktór řpåć řię od nas bierze/ Ani chce z nåmi doczekåć wieczere.* *Daycie mu pokóy: naydżiem go w pościeli* *KochFr* 33.

~ *Wyrażenie*: »w miękkiej pościeli« (1): *Loże twoie ná kámieniu/ Twárde ku odpoczynieniu: Ia w miękkiey pościeli legam/ Gdy chcę krolową całuwam. BierEz N3v.*

Cf »w pościeli legać«, »usikać się w pościeli«. ~

Przen (2) :

Zwrot: »na śmiertelnej pościeli leżeć« [*szyk zmienny*] (2): *y wrocił fie ząfię okrutnik do Konstántynopolim [...] y leżał dwie lećie około niego/ y iużby ie był wzięł/ bo iuż ná śmiertelney pościeli leżało/ by był Támerlan Cefarz [...] gwałtownym śwym przyiechánim do Azyey onego od Konstántynopolim nie odwiódł BielKron 240v; A pomni iż nie fyn twoy/ ale sam leżyfz ná śmiertelney pościeli wftáwicznie w nędznym grzechu twoim. RejPos 245.*

Synonimy: **a.** *łoże, łóżko, posłanie.*

AL